

SLOVENSKÁ ŠTATISTIKA a DEMOGRAFIA

SLOVAK STATISTICS
and DEMOGRAPHY

3/2014

ročník/volume 24

Recenzovaný vedecký časopis so zameraním na prezentáciu moderných štatistických a demografických metód a postupov.

Scientific peer-reviewed journal focusing on the presentation of modern statistical and demographic methods and procedures.

Článok/Article: 3

Typ článku/Type of article: vedecký článok/scientific article

Strany/Pages: 12 – 24

Dátum vydania/Publication date: 15. júl 2014/July 15, 2014

Zuzana PODMANICKÁ
Štatistický úrad SR

SKONČIL SA PROJEKT SČÍTANIE OBYVATEĽOV, DOMOV A BYTOV 2011

THE 2011 POPULATION AND HOUSING CENSUS PROJECT HAS ENDED

ABSTRAKT

Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2011 sa uskutočnilo v Slovenskej republike k 21. máju 2011. Výsledky sčítania obyvateľov, domov a bytov aktualizujú obraz o spoločnosti, o jej demografickej, sociálnej, kultúrnej, vzdelanostnej a ekonomickej úrovni, o počte a štruktúrach domov a bytov. Hlavným cieľom príspevku je stručne charakterizovať celý priebeh tohto najvýznamnejšieho a najrozsiahlejšieho štatistického zisťovania od prípravy (legislatívnej, územnej, metodologickej) cez zber v teréne až po spracovanie a disemináciu výsledkov. Súčasťou sú aj základné vývojové trendy týkajúce sa obyvateľstva, odvodené zo získaných údajov.

ABSTRACT

The 2011 Population and Housing Census 2011 was carried out in the Slovak Republic on 21 May 2011. Results of the population and housing census update the picture of the society, its demographic, social, cultural, educational and economic level, the number and structures of houses and dwellings. The main objective of this paper is to briefly describe the entire course of this most important and the most extensive survey, from the census preparation (legislative, territorial, methodological), through the field data collection to the processing and the dissemination of census results. It also includes basic trends in the population, derived from obtained data.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

Sčítanie obyvateľov domov a bytov 2011, legislatíva, príprava zisťovania, zber dát, spracovanie dát, výsledky zisťovania

KEY WORDS

the 2011 Population and Housing Census, preparation of surveys, data collection, data processing, survey results

1. ÚVOD

Sčítanie obyvateľov, domov a bytov (ďalej „SODB“) je vyčerpávajúce štatistické zisťovanie. Vo vzťahu k obyvateľstvu (populačný census) je zisťovaním s najdlhšou históriou a predstavuje základný prameň demografických údajov. Jeho súčasťou sa v moderných sčítaniach stalo aj zisťovanie ďalších údajov týkajúcich sa sociálnych i kultúrnych znakov obyvateľstva a tiež podmienok jeho bývania. Periodicita sčítania je desaťročná.

Sčítanie je neoddeliteľnou súčasťou systému úradných štatistík v každej krajine, realizuje sa preto v súlade so základnými princípmi vedeckej štatistiky.

Dáta zo sčítaní sú široko použiteľné v oblasti verejnej a štátnej správy, v oblasti marketingu i v oblasti vedeckej. Údaje predstavujú dôležitý predpoklad na správne pochopenie fungovania spoločnosti a jej ďalšieho vývoja. Umožňujú zaujať

kvalifikované stanoviská k spoločenským i ekonomickým problematikám a pre viaceré vedné disciplíny prinášajú informácie, bez ktorých by ich analytické nástroje a metódy strácali významnú časť poznania.

Podstatným významovým faktorom je i to, že tieto dáta sú najdôležitejšími a často jedinými štatistickými dátami na lokálnej úrovni (obce, urbanistické obvody, sídelné lokality) a mnohé z nich nie je možné nahradiť, resp. aktualizovať inými zdrojmi, takže sa používajú na podporu rozhodovania počas celého medzicenzového obdobia.

2. PRÍPRAVA SČÍTANIA 2011

SODB 2011 bolo súčasťou celosvetového programu populačných, domových a bytových cenzov, ktorý v spolupráci s Eurostatom koordinovala Organizácia Spojených národov. Tento populačný, domový a bytový cenzus bol výnimočný tým, že sa uskutočnil po prvý raz v histórii v tom istom roku vo všetkých členských štátoch Európskej únie. Vzhľadom na to Európsky parlament, Rada (ES) a Komisia (ES) vymedzili témy sčítania, ich členenie a technickú špecifikáciu. Závaznými dokumentmi na vykonanie sčítania v roku 2011 v členských štátoch Európskej únie sa stalo nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 763/2008 z 9. júla 2008 o sčítaní obyvateľov, domov a bytov a nariadenie Komisie (ES) č. 1201/2009 z 30. novembra 2009, ktorým sa vykonáva nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 763/2008 o sčítaní obyvateľov, domov a bytov, pokiaľ ide o technické špecifikácie tém a ich členenia.

Obsah, rozsah a spôsob vykonania SODB 2011 v Slovenskej republike ustanovil osobitný zákon č. 263/2008 Z. z. o sčítaní obyvateľov, domov a bytov v roku 2011 (ďalej „zákon o sčítaní“) v súlade so spomínanou legislatívou EÚ. Keďže cieľom sčítania je získať čo najlepšie a najkomplexnejšie údaje, samotný spôsob sčítania závisí od konkrétnych podmienok jednotlivých štátov, preto sú metódy jeho realizácie rôzne. V zásade možno cenzus uskutočniť tradičnou metódou univerzálneho sčítania založenou na zbere dát od všetkých obyvateľov v teréne v danom čase alebo metódou registrov, metódou administratívnych zdrojov, metódou výberových zisťovaní, alebo kombináciami týchto metód.

Počet krajín v Európskej únii (ďalej „EÚ“), ktoré využívajú tradičnú metódu sčítania, síce klesá, ale sčítanie 2011 sa v Slovenskej republike realizovalo tradičnou metódou samosčítania, tzn. údaje aktuálne k tomuto dátumu zapisovali do sčítacích formulárov sami obyvatelia. Táto metóda sa totiž javí pre relatívne malé populácie ako veľmi efektívna.

Podľa zákona o sčítaní rozhodujúcim okamihom sčítania bola polnoc z piatka 20. mája 2011 na sobotu 21. mája 2011. V roku 2011 si obyvatelia po prvý raz v histórii mohli vybrať, či vyplnia tlačené sčítacie formuláre, alebo sa sčítajú elektronicky prostredníctvom osobitej webovej stránky Štatistického úradu SR www.scitanie2011.sk vytvorenej na tento účel.

Sčítanie riadil Štatistický úrad SR v súčinnosti s príslušnými ústrednými orgánmi štátnej správy, vyššími územnými celkami, obvodnými úradmi a obcami. Predsedníčka Štatistického úradu SR zriadila Ústrednú komisiu pre sčítanie ako svoj osobitný dočasný a poradný orgán na prípravu, priebeh a vykonanie sčítania.

Zastúpenie v komisii mali všetky zainteresované zložky, konkrétne ministerstvo financií, ministerstvo vnútra (civilno-správny úsek, bezpečnostný úsek), ministerstvo pôdohospodárstva, životného prostredia a regionálneho rozvoja, ministerstvo zdravotníctva, ministerstvo obrany, ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny a ministerstvo spravodlivosti; samosprávu reprezentovali Združenie miest a obcí Slovenska a Únia miest Slovenska.

V rámci prípravy na zber údajov Štatistický úrad SR vypracoval a zverejnil *opatrenie č. 438/2010, ktorým sa ustanovovali podrobnosti o charakteristikách, základných znakoch a štruktúre zisťovaných údajov a vydával sa vzor sčítacieho tlačiva, a výnos č. 220-0011/2011 o poskytnutí dotácií zo štátneho rozpočtu obciam a vyšším územným celkom na úhradu nákladov súvisiacich so zabezpečením preneseného výkonu štátnej správy pri príprave, priebehu a vykonaní sčítania obyvateľov, domov a bytov v roku 2011*. Štatistický úrad SR ďalej vydal 7 metodických pokynov, ktorými upravil postup obcí a obvodných úradov pri príprave a realizácii sčítania, postup pri vytváraní sčítacích obvodov, pri preberaní, kontrole a kompletizácii sčítacieho materiálu.

Osobitnú pozornosť venoval Štatistický úrad SR *spolupráci so samosprávami obcí*, ktorým zákon zveril významné úlohy pri príprave a realizácii SODB 2011; boli o. i. zodpovedné za výber sčítacích komisárov a výkon ich činnosti v sčítacích obvodoch, na ktoré bolo Slovensko v čase sčítania rozdelené, a tiež *spolupráci s obvodnými úradmi*, ktoré o. i. podľa návrhov obcí vytvárali sčítacie obvody v rámci základných sídelných jednotiek.

Pred sčítaním v spolupráci s týmito subjektmi Štatistický úrad SR zabezpečil *územnú prípravu sčítania* prostredníctvom systému GIS RSO. Na území Slovenskej republiky bolo vytvorených cca 20-tisíc sčítacích obvodov, ktoré úplne a skladobne do vyšších územných celkov pokrývali celé jej územie.

Tlač a distribúcia tlačív bola zabezpečená v súlade s technologickými požiadavkami na prevod údajov do elektronickej formy. Na sčítanie sa použili tri druhy sčítacích formulárov – *A. Údaje o obyvateľovi, B. Údaje o byte a C. Údaje o dome*. Konkrétna podoba sčítacích formulárov i jednotlivých otázok vznikali postupne v období prípravy a boli výsledkom hľadania prijateľných kompromisov medzi požiadavkami EÚ a praktickými potrebami slovenskej spoločnosti. Sčítacie formuláre mali plniť svoj hlavný účel, t. j. získanie požadovaných údajov v čo najlepšej kvalite a úplnosti, mali byť pre respondentov dostatočne prehľadné a prijateľné svojím rozsahom (max. 1 – 2 strany formátu A4), zároveň však mali vyhovovať požiadavkám na automatizované spracovanie, skenovanie a optické rozpoznávanie a v neposlednom rade bolo potrebné vziať do úvahy aj finančnú náročnosť (náklady na tlač, distribúciu, spracovanie dát z formulárov atď.). Sčítacie tlačivá boli vyhotovené *okrem štátneho jazyka aj v jazyku maďarskom, rómskom, rusínskom a ukrajinskom v listinnej forme a v elektronickej forme a v jazyku anglickom v elektronickej forme*.¹

Štatistický úrad SR pripravil a pred sčítaním i počas neho viedol *informačnú kampaň*. Táto povinnosť vyplývala zo zákona o sčítaní aj obciam a vyšším územným

¹ Zákon č. 263/2008 Z. z. o sčítaní obyvateľov, domov a bytov v roku 2011, § 5, odsek 3.

celkom. Informačná kampaň k SODB 2011 spĺňala charakter celoštátnej kampane vo verejnej správe, rozsahom i obsahom bola primeraná cieľu, ktorý zákon o sčítaní požadoval. Cieľovou skupinou informačnej kampane boli všetci obyvatelia Slovenskej republiky bez rozdielu. Štatistický úrad SR venoval mimoriadnu a nepretržitú pozornosť i priamej komunikácii s verejnosťou. V čase sčítania, t. j. od 13. mája 2011 do 6. júna 2011, ktorý určila vláda Slovenskej republiky svojím nariadením č. 1/2011 Z. z., mali obyvatelia denne od 8.00 h do 20.00 h k dispozícii spolu 19 informačných kanálov (call centrum úradu, infolinku v Bratislave, 8 infoliniiek v krajoch, infoe-mail v Bratislave, 8 infoe-mailov v krajoch). Takýmto cieľeným rozdelením komunikácie v čase sčítania sa podarilo odpovedať na otázky obyvateľov týkajúce sa cenzu operatívne a v primeranom čase.

3. REALIZÁCIA SČÍTANIA 2011

V čase sčítania sčítací komisári navštívili všetky domácnosti vo svojom sčítacom obvode, rozdali sčítacie tlačivá a poučili obyvateľov o spôsobe ich vyplnenia.

Štatistický úrad SR v súlade so zákonom o sčítaní vyžadoval od obyvateľov, ktorých obce vybrali za sčítacích komisárov, písomný záväzok, že budú zachovávať mlčanlivosť o údajoch, s ktorými sa oboznámia pri sčítaní.

Po rozhodujúcom okamihu sčítania sčítací komisári zozbierali vyplnené tlačivá, obyvateľov, ktorí vyjadrili záujem sčítať sa elektronicky, ale nakoniec túto možnosť nevyužili, navštívili opäť a požiadali ich o vyplnenie sčítacích tlačív v listinnej podobe.

Následne obce prevzali od sčítacích komisárov za každý sčítací obvod vyplnené sčítacie tlačivá a odovzdali ich obvodnému úradu. Pri preberaní sčítacieho materiálu od obcí sa uskutočnila na obvodnom úrade kontrola sčítacieho materiálu, ktorú vykonali poverení zamestnanci príslušného krajského pracoviska Štatistického úradu SR. Kontrola sa vzťahovala na kompletnosť sčítacieho materiálu, úplnosť a správnosť predpísaných sumarizačných tlačív.

4. SPRACOVANIE DÁT ZO SČÍTANIA 2011

Spracovanie údajov sa uskutočnilo v súlade s technickými projektmi, ktoré pre Štatistický úrad SR zabezpečil externý dodávateľ automatizovaného spracovania výsledkov SODB 2011. Vyplnené sčítacie formuláre boli z celého Slovenska prevezené do Bratislavy, kde sa vo vyhradených a prísne strážených priestoroch uskutočnila digitalizácia získaných údajov o obyvateľoch, domoch a bytoch. Vyplnené zozbierané listinné formuláre boli skenované v ucelených územne homogénnych celkoch.

Štatistický úrad SR dôsledne ochraňoval vyplnené tlačené sčítacie formuláre od ich prevzatia. Na účely sčítania vypracoval dodávateľ pre Štatistický úrad SR bezpečnostný projekt. Zabezpečoval prísny režim ochrany všetkých dát až do ich anonymizácie. Úzky okruh vybraných zamestnancov Štatistického úradu SR, ktorí prišli do styku s dátami, bol náležite poučený o dodržiavaní mlčanlivosti bez časového obmedzenia. Neskôr prešli špeciálnymi školeniami zameranými na dodržiavanie ochrany osobných údajov aj ďalší zamestnanci, ktorých predstavení Štatistického úradu SR v súvislosti s projektom SODB 2011 určili ako oprávnené a poučené osoby. Zápis o preškolení týchto zamestnancov je uložený v ich osobných spisoch.

V špeciálnom režime pracovali a náležitým poučením prešli aj všetci zamestnanci skenovacieho pracoviska.

Súčasťou prípravy dátových súborov na centralizované spracovanie bol kontrolno-korekčný proces po skompletizovaní dát za sčítacie obvody z duálneho zberu, v rámci ktorého sa uskutočnili finálne korekcie a kontroly nad spojenými dátovými súbormi. Išlo o nahradenie textových údajov na sčítacích tlačivách kódmi z príslušných číselníkov a kontroly na jednoznačnosť záznamov vzhľadom na identifikáciu sčítacích formulárov A, B, C, integritu údajov, logické kontroly medzi položkami jednotlivých sčítacích formulárov, logické kontroly medzi jednotlivými formulármi.

Po štatistických kontrolách a opravných korekciách *boli zadefinované obsahy zdrojových báz dát* (ďalej „ZBD“) pre obyvateľov, domy, byty, hospodáriace domácnosti a cenzové domácnosti. To znamená, že do štruktúry ZBD boli začlenené okrem priamo zisťovaných charakteristík i vypočítané a odvodené položky v súlade s požiadavkami a potrebami používateľov. Takto vzniklo päť ZBD (ZBD-obyvratelia, ZBD-domy, ZBD-byty, ZBD-hospodáriace domácnosti, ZBD-cenzové domácnosti). Ide o jedinečný dátový zdroj umožňujúci vytvárať obrovské množstvo údajových kombinácií na všetkých územných úrovniach.

Medzi hlavné výhody ZBD patria: kompaktnosť, viacpoužívateľský prístup, rýchlosť vyhľadávania, spracovania a ukladania požadovaného výstupu, dostupnosť v ľubovoľnom čase a mieste.

Prvé vybrané definitívne výsledky SODB 2011 zverejnil Štatistický úrad SR takmer presne 9 mesiacov od rozhodujúceho okamihu sčítania, 29. februára 2012. Od tohto dátumu do konca roka 2013 vydal dvanásť samostatných publikácií v knižnej a elektronickej podobe, ktoré sumarizovali základné výsledky SODB 2011, a 2 typy brožúr v slovenčine a v angličtine o obyvateľoch, domoch a bytoch. Vybrané výsledky SODB 2011 o postavení trvalo bývajúcich obyvateľov v strednom, vyššom a vysokom veku v SR a krajoch sa využili aj pri spracovaní prierezovej publikácie, ktorú Štatistický úrad SR vydal v roku 2012 pri príležitosti Európskeho roku aktívneho starnutia.

Koncom roka 2013 Štatistický úrad SR sprístupnil *multidimenzionálne tabuľky* s údajmi o obyvateľoch do úrovne okresov a vybrané až do úrovne obcí. Dáta sú spracované v štruktúre porovnateľnej s výsledkami SODB 2001. Ďalej boli zverejnené výsledky vo vybraných štruktúrach za obyvateľov, domácnosti, domy a byty.

Štatistický úrad SR splnil aj všetky medzinárodné záväzky vyplývajúce z projektu SODB 2011. V roku 2013 zaslal Organizácii Spojených národov (OSN) 104 tabuliek s vybranými dátami z cenzu rozdelenými do piatich samostatných celkov. Týkali sa obyvateľov, ich ekonomických charakteristík, domácností, domov a bytov. Približne 80 % z týchto údajov bolo za Slovenskú republiku v členení na mestský a vidiecky priestor, ostatné za mestá Bratislava a Košice.

V roku 2013 poskytol Štatistický úrad SR Organizácii pre ekonomickú spoluprácu a rozvoj (OECD) 8 tabuliek s vybranými údajmi z cenzu; v rámci nich napr. dáta

o trvalo bývajúcich obyvateľoch SR podľa pohlavia, vekových skupín, krajiny narodenia, národnosti, vzdelania, ekonomickej aktivity, zamestnania a osobitne o trvalo bývajúcich obyvateľoch zamestnaných v školstve a zdravotníctve.

V predpísanom termíne (27 mesiacov od skončenia referenčného obdobia), t. j. v marci 2014, v súlade s nariadeniami Európskeho parlamentu, Rady (ES) a Komisie (ES) Štatistický úrad SR sprístupnil Eurostatu dáta z SODB 2011 v požadovaných štruktúrach, čím splnil svoj najdôležitejší medzinárodný záväzok. Prvýkrát v histórii sú výsledky sčítania zo všetkých členských krajín Únie, z Nórska, Islandu, Lichtenštajnska a Švajčiarska sprístupnené v rámci aplikácie Eurostatu Census Hub riešením typu „údaje pri zdroji“. Dáta za Slovenskú republiku sú štruktúrované do 60 hyperkociek (viacozmerných krížových tabuliek), 191 podkociek a 21 hyperkociek o kvalite. Štatistický úrad SR poskytol ku kvantitatívnym údajom aj podrobné metadáta, dôležité z hľadiska medzinárodného porovnávania zverejnených dát a ich správnej interpretácie. Hyperkocky poskytnuté do aplikácie Census Hub budú v roku 2014 sprístupnené aj v národnom prostredí ako dynamický zdroj údajov a do podrobnejších územných štruktúr.

V roku 2014 pripravuje Štatistický úrad SR vydanie analytickej publikácie *Fakty o zmenách v živote obyvateľov Slovenskej republiky a Štatistického lexikónu obcí SR*. Z dát zo sčítania 2011 budú zostavené aj dve celofarebné brožúry s názvami *Koľko nás je, aké domácnosti tvoríme* a *Koľko nás je, kde a ako pracujeme*.

Pokračuje permanentné vybavovanie ad hoc požiadaviek na dáta z SODB 2011. Výnimočnosť týchto dát je predovšetkým v tom, že sú vďaka konsolidovaným ZBD dostupné v rôznych obsahových štruktúrach pre každú územnú jednotku, takže sú nenahraditeľným nástrojom pre efektívnu politiku, na plánovanie a rozhodovacie účely i na lokálnej úrovni.

Používateľské skupiny sú rôzne, od výskumnej a vzdelávacej sféry cez orgány verejnej správy a samosprávy a občianske zložky. Ich podiely sú relatívne vyrovnané, odlišujú sa však predovšetkým obsahovým zameraním, objemami požadovaných dát, štruktúrou spracovania a územným detailom. Používateľom dnes naozaj nepostačujú vybrané preddefinované tabuľky, zvyšuje sa potreba využívania štatistických informácií, avšak predspracovaných na konkrétny účel, a ich dostupnosť sa stáva strategickým cieľom každého projektu, činnosti, podnikania.

Plnenie takýchto požiadaviek má pre spoločnosť z dlhodobého hľadiska vysoký efekt, je však náročné na personálne, materiálne a finančné podmienky Štatistického úradu SR. Táto zložka bola v plánoch projektu sčítania poddimenzovaná.

Význam cenzu sa zdôraznil koncom roka 2013 na medzinárodnej vedeckej konferencii Štatistického úradu SR s názvom *Potrebuje ešte Slovensko po sčítaní 2011 ďalší cenzus?* Vyše 100 účastníkov, zástupcov rôznych vedných odborov, predovšetkým z inštitúcií štatistickej, výskumnej a pedagogickej praxe, z orgánov verejnej správy a súkromnej sféry, označilo sčítanie obyvateľov, domov a bytov za nenahraditeľný zdroj údajov pre ich život a prácu. Konferencia ocenila výsledky SODB 2011 a mimoriadne úsilie, ktoré Štatistický úrad SR vynaložil na ich získanie. Účastníci podujatia sformulovali a schválili závery a odporúčania vo vzťahu k sčítaniu, ktoré sa uskutoční vo svete okolo roku 2020. Štatistický úrad SR vydal

v marci 2014 zborník príspevkov z tejto konferencie, ktorého obsah môže byť podkladom a inšpiráciou na formulovanie strategických rozhodnutí pri príprave cenzu na Slovensku v roku 2021.

V súčasnosti Štatistický úrad SR vstúpil do rokovania o uchovaní vybraných vzoriek formulárov a ďalších predmetov z projektu SODB 2011 pre potreby Slovenského národného archívu. Po ich odovzdaní budú v priebehu roka 2014 sčítacie formuláre z SODB 2011 podľa zákona skartované.

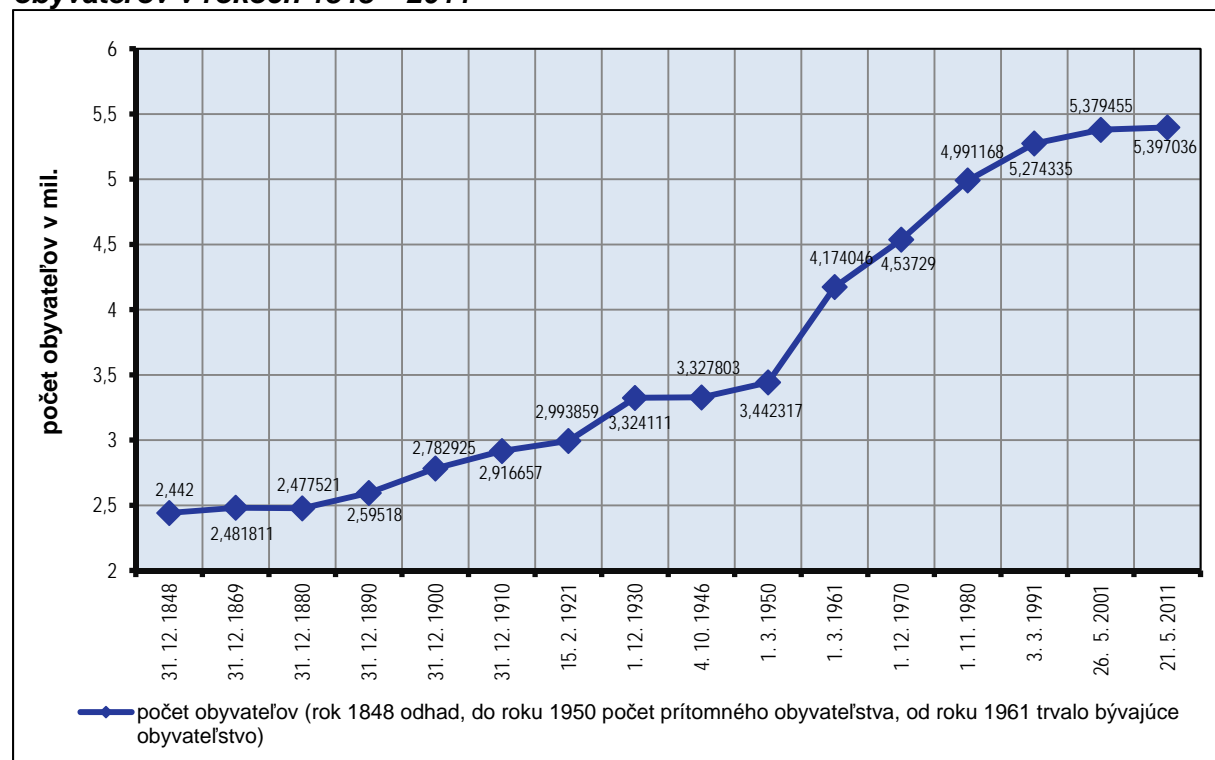
5. VYBRANÉ VÝSLEDKY SODB 2011 – VÝVOJOVÉ TRENDY U OBYVATEĽSTVA

Sčítanie obyvateľov, domov a bytov je po náročnom spracovaní skutočne excelentným zdrojom štatistických údajov o obyvateľstve, ale aj o domoch a bytoch.

V tejto kapitole uvádzame len krátku ukážku výsledkov zameranú na medzicenzové vývojové trendy v charakteristikách obyvateľstva, ktorých základným zdrojom je výlučne sčítanie. Prezentované základné vývojové trendy by mohli/mali podnietiť záujem o hlbšie analýzy.

• **Prvým a základným údajom o obyvateľstve je jeho počet.** Podľa výsledkov moderných sčítaní počet obyvateľov na území dnešnej Slovenskej republiky klesol iba jediný raz, a to o 0,2 % v roku 1880. Najvyšší nárast počtu obyvateľov bol zaznamenaný v medzicenzovom období 1950 – 1961, a to o 16 %, keď počet obyvateľov Slovenska po prvý raz presiahol 4 milióny (presne 4 174 046 obyvateľov).

Graf č. 1: Počet obyvateľov na území súčasnej Slovenskej republiky podľa sčítaní obyvateľov v rokoch 1848 – 2011

Zdroj údajov: Štatistický úrad SR

Z hľadiska počtu obyvateľov však sčítanie v roku 2011 poskytlo prvýkrát údaje nielen o počte obyvateľov prihlásených na trvalý pobyt, ale aj o počte obyvateľov

obvykle bývajúcich. Ku dňu sčítania mala Slovenská republika približne o 33-tisíc (0,6 %) obyvateľov s obvyklým pobytom menej ako obyvateľov s trvalým pobytom. Ale pri porovnaní týchto druhov pobytov na regionálnej úrovni je významné, že okresy Bratislavského kraja majú na rozdiel od celorepublikového stavu a stavu v ostatných krajoch a okresoch vyšší počet obyvateľov s obvyklým bydliskom ako počet trvalo bývajúcich, čo dokazuje určitú atraktivitu Bratislavy a jej zázemia, predovšetkým ekonomickú a vzdelávaciu.

- Ďalšou významnou skupinou údajov sú **štruktúry obyvateľstva**. Tu sú dve skupiny údajov, a to štruktúry, ktoré sa ďalej medzicenzovo bilancujú (teda aktualizujú); sem patria: *pohlavie, vek, štátne občianstvo, krajina narodenia, rodinný stav, národnosť*, a štruktúry, ktoré sú dostupné len z dát zo sčítania, teda raz za 10 rokov: ide o *najvyššie dosiahnuté vzdelanie, náboženské vyznanie, materinský jazyk, najčastejšie používaný jazyk doma a na verejnosti*.

Štruktúra podľa pohlavia

Z výsledkov SODB 2011 vyplýva, že v porovnaní s výsledkami SODB 2001 sa podiel žien znížil o 0,1 b. na hodnotu 51,3 %. K rozhodujúcemu okamihu SODB 2011 bolo na Slovensku o vyše 140-tisíc žien viac ako mužov, na 1 000 mužov tak pripadalo 1 054 žien, tzn. o 5 žien menej ako v roku 2001.

Štruktúra podľa veku

SODB 2011 potvrdilo progresívny postup procesu starnutia slovenskej populácie. Za desať rokov od SODB 2001 stúpol priemerný vek obyvateľov SR o 2,4 roka a dosiahol takmer 39 rokov; rovnako pokles podielu osôb v predproduktívnom veku z 19 % na 15 % a zvýšenie podielu obyvateľov v poproduktívnom veku z 11 % na takmer 13 % tento fakt potvrdzujú.

Štruktúra podľa štátneho občianstva

V tejto štruktúre je trendom mierny rast počtu obyvateľov s iným ako slovenským štátnym občianstvom. Zvýšila sa tiež početnosť obyvateľov s dvojakým štátnym občianstvom. K tomuto javu prispel predovšetkým vstup SR do EÚ a aplikácia princípu voľného pohybu osôb. Slovenské štátne občianstvo malo 98,1 % obyvateľov v roku 2001 a 92,2 % v roku 2011, avšak vyše 7 % obyvateľstva svoje občianstvo neuviedlo.

Štruktúra podľa krajiny narodenia

Je to prvýkrát zisťovaná štruktúra. Z trvalo bývajúcich obyvateľov sa na území SR narodilo 92,4 % (4 987 408). Z osôb, ktoré sa narodili v zahraničí, takmer 85 % bolo narodených v členských krajinách EÚ.

Štruktúra podľa rodinného stavu

Hlavnými a pokračujúcimi trendmi zostalo *znižovanie podielu vydatých žien a ženatých mužov* (medzicenzový pokles bol 4 body, zo 45 % na 41 %) a na druhej strane *zvyšovanie podielu rozvedených* o vyše 3 body (zo 4,3 % na 7,6 %). Ide o jasný dôsledok maritálneho správania populácie v ostatnom období, tzn. nízka sobášnosť, vysoká rozvodovosť.

Štruktúra podľa národnosti

Táto štruktúra nezaznamenala významné zmeny, najpočetnejšími národnosťami sú slovenská, maďarská a rómska. Zostal zachovaný trend z predchádzajúceho medzicenzového obdobia, tzn. mierne znižovanie podielu slovenskej a maďarskej národnosti a rovnako mierne, ale zvyšovanie podielu rómskej národnosti.

- Tieto doteraz spomínané štruktúry sú medzicenzové, aktualizované zisťovaním demografickej štatistiky. **Údaje o nasledujúcich štruktúrach sú dostupné len zo sčítaní.**

Štruktúra podľa vzdelania

Medzicenzové porovnanie ukazuje na zvyšovanie vzdelanostnej úrovne slovenskej populácie. Najvýraznejší bol rast počtu vysokoškolsky vzdelaných obyvateľov, stúpol medzicenzovo z 8 % na 14 %. Nárast vysokoškolsky vzdelaných bol výraznejší v skupine žien (až o 105,2 %). Skupina vysokoškolsky vzdelaných mužov sa medzicenzovo zväčšila o 52,5 %. Rozdiel v náraste stredoškolsky vzdelaných mužov a žien už nebol taký výrazný, v skupine žien sa zvýšil o 8 % a v skupine mužov o 7 %. U oboch pohlaví sa znížil počet obyvateľov so základným vzdelaním (15 % v 2011), u mužov predstavoval zníženie o 26 % a u žien o 30 %.

Štruktúra podľa náboženského vyznania

Najpočetnejšou cirkvou je podľa výsledkov SODB 2011 rímskokatolícka cirkev. Účasť na náboženskom živote tejto cirkvi, resp. vzťah k nej deklarovalo 62 % obyvateľov. Z hľadiska medzicenzového trendu vo všeobecnosti došlo k zníženiu podielu obyvateľov, ktorí si uviedli najpočetnejšie a tzv. tradičné cirkvi (rímskokatolícku, evanjelickú augsburského vyznania, gréckokatolícku, reformovanú kresťanskú, pravoslávnu, ústredný zväz židovských náboženských obcí), avšak oproti roku 2001 výrazne stúpol počet obyvateľov, ktorí na túto otázku neodpovedali (takmer 11 %), preto štrukturálne zmeny nie sú zrejme významné.

Materinský jazyk, najčastejšie používaný jazyk na verejnosti, najčastejšie používaný jazyk v domácnosti

Porovnaním *materinský jazyk vs. najčastejšie používaný jazyk na verejnosti* sa zistilo, že slovenský jazyk používa na verejnosti o 2,3 % obyvateľov viac, než ho deklarovalo ako materinský jazyk. Pri ostatných jazykoch je to naopak, početnosti používania materinského jazyka na verejnosti sú nižšie (okrem nemeckého). Porovnaním *materinský jazyk vs. najčastejšie používaný jazyk v domácnosti* sa ukázalo, že slovenský jazyk používa doma o 6,8 % obyvateľov menej, než je počet, ktorý ho deklaroval ako materinský jazyk.

- Sčítanie je jedinečným zdrojom údajov o domácnostiach. Základom na tvorbu štatistiky domácností sú zatiaľ len výsledky sčítaní obyvateľov, domov a bytov. Moderné poňatie domácností ako tzv. malých kolektív bolo pripravené na sčítanie v roku 1961, používa sa doteraz a boli aplikované tri základné kritériá, na základe ktorých sa vytvárajú 3 typy domácností:

bytová domácnosť – hlavné kritérium je spoločné bývanie;

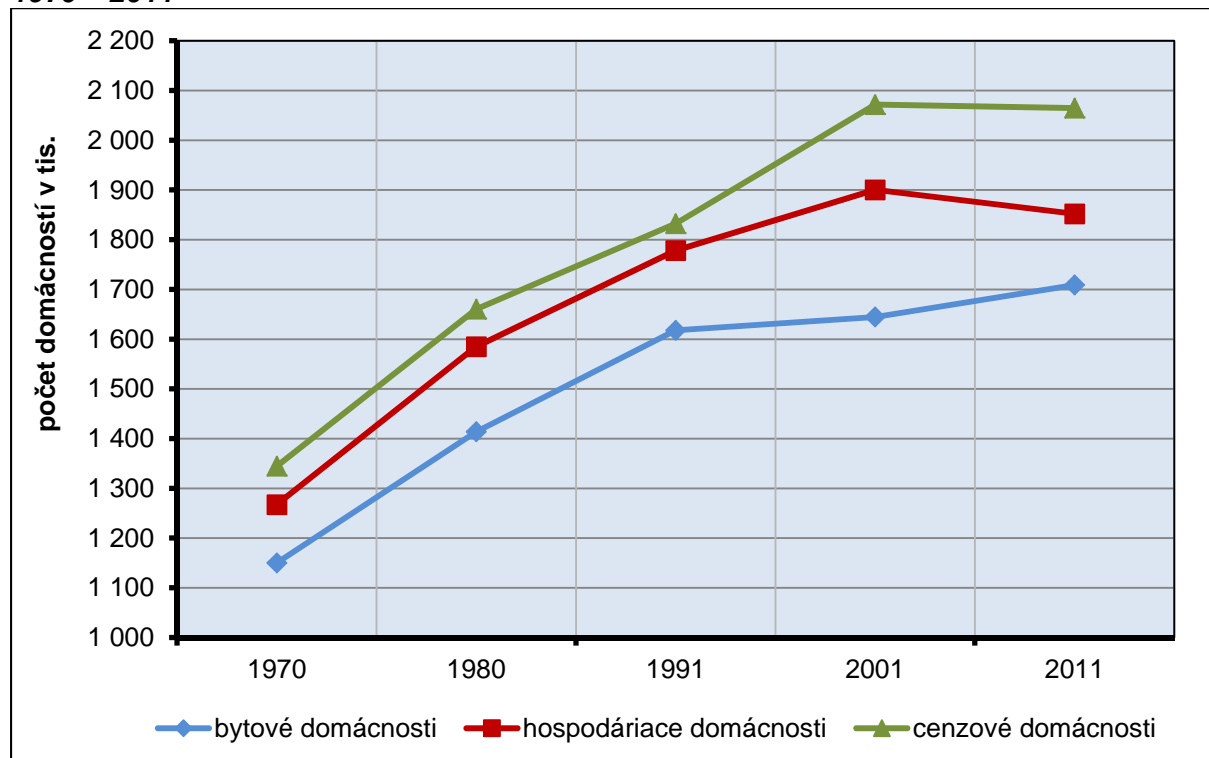
hospodáriaca domácnosť – hlavné kritériá sú spoločné bývanie a spoločné hospodárenie;

*cenzo*vá domácnosť – hlavné kritériá sú spoločné bývanie, spoločné hospodárenie a príbuzenské vzťahy.

Z hľadiska dlhodobých trendov ide štandardne o nepretržitý rast početnosti všetkých typov domácností, i keď intenzita rastu sa mení. V poslednom medzicenzovom období však nastala zmena trendu v hospodáriaciach a cenzových domácnostiach. Cenzových ubudlo o 7-tisíc, hospodáriaciach takmer o 50-tisíc. Možno predpokladať, že príčinou tohto javu je zotrvávanie dospelých detí v domácnostiach rodičov. Napr. vo vekovej skupine 25- až 29-ročných bolo deklarovaných okolo 30-tisíc hospodáriacich domácností jednotlivcov, tí však predstavujú len 10 % populácie tejto vekovej skupiny, ktorá by potenciálne mohla tvoriť samostatnú hospodáriacu domácnosť (slobodní, rozvedení a ovdovení).

Priemerný počet členov domácností je relatívne stabilizovaný ukazovateľ. V zásade majú bytové domácnosti v priemere viac ako 3 (3,2) členov, hospodáriace okolo 3 (2,9) členov a cenzové menej ako 3.

Graf č. 2: Počet domácností v Slovenskej republike podľa sčítaní obyvateľov v rokoch 1970 – 2011

Zdroj údajov: Štatistický úrad SR

Rodinné domácnosti

Vzhľadom na to, že v posledných rokoch nastávajú výrazné zmeny spôsobov formovania rodín, ponúkame ešte niekoľko údajov o cenzových domácnostiach, ktoré sú východiskom na spracovanie údajov o rodinách. Vnútorne sa cenzové domácnosti členia na úplné rodiny, neúplné rodiny, domácnosti jednotlivcov a viacčlenné nerodinné domácnosti. Z hľadiska spoločnosti je najdôležitejším dlhodobým, ale stále aktuálnym vývojovým trendom, že klesá početnosť i podiel úplných rodín a na druhej strane sa zvyšuje početnosť i podiel neúplných rodín.

V rámci vnútornej štruktúry úplných rodín, ktoré sú tvorené buď manželským párom, alebo kohabitujúcim párom, pokračuje trend znižovania početnosti rodín, ktoré sú založené na trvajúcom manželstve partnerov, a zvyšuje sa početnosť rodín založených na kohabitácii.

Vývoj v oblasti neúplných rodín tiež pokračoval v predchádzajúcich medzicenzových trendoch; od roku 2001 ich počet stúpol o viac ako štvrtinu, ale v predchádzajúcom medzicenzovom období to bolo viac, takmer až o 30 %. Evidentným trendom je aj zvyšovanie početnosti i podielu neúplných rodín, ktoré tvorí osamelý otec (nie matka) a deti.

6. ZÁVER – POUČENIA

Poučenie prvé

Je potrebné zachovanie štatistickej, technologickej a personálnej kontinuity medzi sčítaniami, pretože jej prerušenie znamená výraznú stratu existujúcej znalostnej bázy, čo má za následok spomalenie procesu prípravy a zníženie efektívnosti výkonov pri spracovaní a zníženie kvalitatívnych prvkov, predovšetkým *včasnosti, koherentnosti a porovnateľnosti*.

Poučenie druhé

Objekt zisťovania, tzn. obyvateľstvo, je potrebné kontinuálne pripravovať (e-vzdelávaním, mediálnou propagáciou, dátovými výstupmi atď.) na také významné a prínosné zisťovanie, akým sčítanie je. Zvýši sa tak ústretový prístup k poskytovaniu údajov a ochota poskytnúť požadované údaje na základe pochopenia ich významu pre spoločnosť a v konečnom dôsledku i pre jednotlivcov. Na tieto účely by bolo vhodné zvážiť i školy všetkých typov ako informačný kanál pre takúto osvetu.

Poučenie tretie

Outsourcing je len vtedy efektívny, ak sa dodáva ako služba, ktorá je profesionálna, nákladovo optimalizovaná. Nesporne prináša mnohé výhody, ale pri nesprávnom postupe môže, naopak, vytvárať množstvo rizík. Štatistické zisťovania zahŕňajú v sebe širokospektrálne vzájomne úzko súvisiace činnosti, ktoré si štatistickí laici nedokážu úplne predstaviť, čím dochádza k zjednodušenému pohľadu na proces zisťovania. V popredí zostávajú náklady a stráca sa to, čo je kľúčové, tzn. *korektné a včasné štatistické údaje*. Je preto potrebné prísne zvážiť oblasti činností, v ktorých je outsourcing pri štatistickom zisťovaní vhodný, resp. prijateľný (hardvér) a v ktorých nie (štatistické výpočty, štatistické výstupy).

Poučenie štvrté

Riadenie organizácie sčítania podľa zákona prislúcha Štatistickému úradu SR. Na jeho realizácii a získaní korektných výsledkov by však malo záležať všetkým inštitúciám participujúcim na príprave a organizácii sčítania, čo by rozhodne malo vyústiť *do jednotného postupu a aktívneho prístupu* k tomuto zisťovaniu.

Jednotný postup v sebe implicitne zahŕňa i *spoluzodpovednosť* a aktívny prístup predpokladá na samom začiatku znalosť odpovede na najzákladnejšiu otázku: *Načo sčítanie slúži?*

Jednotný postup je jedinou možnou cestou, pokiaľ chceme v budúcnosti naplniť medzinárodné záväzky. Aktívny prístup zase zabezpečí vysokú kvalitu dát, ktoré napomôžu riešiť výzvy v spoločnosti plynúce z demografického vývoja populácie.

LITERATÚRA

- [1] Zákon č. 263/2008 Z. z. o sčítaní obyvateľov, domov a bytov v roku 2011.
- [2] Opatrenie č. 438/2010, ktorým sa ustanovovali podrobnosti o charakteristikách, základných znakoch a štruktúre zisťovaných údajov a vydával sa vzor sčítacieho tlačiva pri SODB 2011.
- [3] Nariadenie vlády Slovenskej republiky z 15. decembra 2010, ktorým sa ustanovuje čas sčítania obyvateľov, domov a bytov v roku 2011.
- [4] Výnos Štatistického úradu Slovenskej republiky č. 220-0011/2011 z 28. 2. 2011 o poskytnutí dotácií zo štátneho rozpočtu obciam a vyšším územným celkom na úhradu nákladov súvisiacich so zabezpečením preneseného výkonu štátnej správy pri príprave, priebehu a vykonaní sčítania obyvateľov, domov a bytov v roku 2011.
- [5] <https://ec.europa.eu/CensusHub2>. 5. 5. 2014
- [6] JUHAŠČIKOVÁ, I. – ŠKÁPIK, P. – ŠTUKOVSKÁ, Z.: Obyvateľstvo v Slovenskej republike a krajoch SR. Vybrané výsledky Sčítania obyvateľov, domov a bytov 2011. ŠÚ SR, 2012. ISBN 978-80-8121-203-1.

RESUMÉ

Sčítanie obyvateľov, domov a bytov je vyčerpávajúce štatistické zisťovanie. Vo vzťahu k obyvateľstvu je zisťovaním s najdlhšou históriou a predstavuje základný prameň demografických údajov. Jeho súčasťou sa v moderných sčítaniach stalo aj zisťovanie ďalších údajov týkajúcich sa sociálnych i kultúrnych znakov obyvateľstva a tiež podmienok jeho bývania. Periodicita sčítania je desaťročná.

Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2011 bolo v Slovenskej republike súčasťou celosvetového programu populačných, domových a bytových cenzov, ktorý v spolupráci s Eurostatom koordinovala Organizácia Spojených národov.

Obsah, rozsah a spôsob vykonania SODB 2011 v Slovenskej republike ustanovil osobitný zákon č. 263/2008 Z. z. o sčítaní obyvateľov, domov a bytov v roku 2011.

Sčítanie 2011 sa v Slovenskej republike realizovalo tradičnou metódou samosčítania. Dáta zo sčítaní sú široko použiteľné v oblasti verejnej a štátnej správy, v oblasti marketingu i vo vedeckej oblasti. Údaje predstavujú dôležitý predpoklad na správne pochopenie fungovania spoločnosti a jej ďalšieho vývoja. Umožňujú zaujať kvalifikované stanoviská k spoločenským i ekonomickým problematikám a pre viaceré vedné disciplíny prinášajú informácie, bez ktorých by ich analytické nástroje a metódy strácali významnú časť poznania.

RESUME

The Population and Housing Census is an exhaustive survey. It is a survey with the longest history and is an essential source of demographic data. Modern censuses include also additional data, relating to the social and cultural character of the population as well as the conditions of its housing. The frequency is every 10 years.

The 2011 Population and Housing Census was in the Slovak Republic part of the global program of population and housing censuses, which were conducted in collaboration with Eurostat and the United Nations.

The Content, scope and method of the Census 2011 in the Slovak Republic were constituted by a special Act No. 263/2008 Coll. on the Population and Housing Census in 2011. The Census 2011 in the Slovak Republic was implemented by the traditional method of self-enumeration.

Census data are used widely by public and state administration, in the fields of marketing and science. The data are an important assumption for a proper understanding of the society and its further development. They enable a qualified opinion on social and economic issues and for, the various scientific disciplines, they bring information without which the scientific analytical tools and methods would have lost a significant part of knowledge.

PROFESIJNÝ ŽIVOTOPIS

RNDr. Zuzana Podmanická vyštudovala matematiku a geografiu na Prírodovedeckej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. V Štatistickom úrade SR pracuje od roku 1998 v oblasti štatistickej domény Demografia a sociálne štatistiky. Pôsobila v tíme pre sčítanie 2001, od roku 2006 viedla úsek demografickej štatistiky a od roku 2013 je riaditeľkou odboru štatistiky obyvateľstva. Je členkou viacerých pracovných skupín pri Eurostate ovplyvňujúcich tvorbu európskej štatistiky. Je autorkou a spoluautorkou viacerých analytických publikácií Štatistického úradu SR. V odborných článkoch sa zameriava najmä na demografické trendy, osobitne na problematiku starnutia populácie a rodinného správania slovenskej populácie.

KONTAKT

zuzana.podmanicka@statistics.sk